

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԾԻՔ
(AMICUS CURIAE) № 11/18**

10.10.2018թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (**այսուհետ՝ Պալատ**) խորհրդին առընթեր գիտավերլուծական կենտրոնը (**այսուհետ՝ Կենտրոն**), քննարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի¹ 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց՝

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը (**այսուհետ՝ Դիմող կամ Վճռաբեկ դատարան**) 2018 թվականի հուլիսի 20-ին դիմել է ՀՀ Սահմանադրական դատարան՝ խնդրելով որոշել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ, 29-րդ, 61-րդ և 63-րդ հոդվածների 1-ին մասերին, 69-րդ և 78-րդ հոդվածներին համապատասխանության հարցը:

Դիմողի կողմից բարձրացվել է իրավական հարցադրումն առ այն, որ այն պայմաններում, երբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված հիմնարար խախտման դեպքում անձի վիճակի բարելավման հիմքով վճռաբեկ բողոք կարող է բերվել առանց ժամկետի սահմանափակման, արդյո՞ք նույն հիմքով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոք բերելու համար համապատասխան վեցամսյա ժամկետի սահմանումը չի վտանգում ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված օրենքի առջև բոլորի հավասարության, արդյունավետ դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության, դատապարտվածի կողմից դատավճռի բողոքարկման հիմնարար իրավունքները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ օրենսդիրը ՀՀ քրեական դատավարության 21-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված դեպքում *անձի վիճակի*

¹ Ընդունվել է 01.07.1998թ., ուժի մեջ է մտել 12.01.1999թ., ՀՕ-248, տե՛ս ՀՀՊՏ1998.09.21/22(55):

բարելավման հիմքով վճռաբեկ բողոք բերելու համար որևէ ժամկետային սահմանափակում չի նախատեսել, ինչը, ըստ էության, պայմանավորված է արդարադատության շահով և անձանց իրավունքների պաշտպանությունն ապահովելու անհրաժեշտությամբ: Այդ համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ ի տարբերության հիմնարար խախտման դեպքում *անձի վիճակի բարելավման հիմքով* վճռաբեկ բողոքի, որի ներկայացման համար չի սահմանվել որևէ ժամկետային սահմանափակում, նույն հիմքով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոք բերելու համար սահմանվել է վեցամսյա ժամկետ: Այլ կերպ՝ դատական ատյաններով պայմանավորված՝ վերանայման նույն եղանակի հանդեպ բողոքարկման ժամկետների հարցում օրենսդիրը դրսևորել է տարբերակված մոտեցում: Արդունքում ստացվում է, որ եթե անձն իր նկատմամբ կայացված համապատասխան դատական ակտը մինչև վերջինիս օրինական ուժի մեջ մտնելը նախկինում բողոքարկել է վերադատության կարգով, ապա՝ կարող է առանց ժամկետային սահմանափակման հիմնարար խախտման հիմքով ներկայացնել վճռաբեկ բողոք: Իսկ այն անձը, ով նախկինում չի բողոքարկել առաջին ատյանի դատարանի համապատասխան դատական ակտը, և այն մտել է օրինական ուժի մեջ, ապա՝ վեցամսյա ժամկետի ավարտից հետո զրկվում է հիմնարար խախտման հիմքով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոք բերելու հնարավորությունից: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ այդպիսի վիճակը չի կարող արդարացվել: Ընդ որում, ըստ Դիմողի՝ նշվածից հետևում է, որ ի տարբերություն ՀՀ վճռաբեկ դատարան բողոք բերելուն՝ օրենսդիրը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքի ներկայացման ավելի լայն սահմանափակումներ է նախատեսել, ինչը չի բխում նաև դատական վերանայման ծավալի վերընթաց նվազման սկզբունքի տրամաբանությունից:

Նման իրավական կարգավորումը, ըստ Դիմողի՝ վտանգում է ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված օրենքի առջև բոլորի հավասարության, արդյունավետ դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության, դատապարտվածի կողմից դատավճռի բողոքարկման հիմնարար իրավունքները:

Նշված գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանում նիստը նշանակված է 2018 թվականի հոկտեմբերի 23-ին:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը ՀՀ սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկային համապատասխան մի շարք գործերով արդեն իսկ բացահայտվել է Կենտրոնի կողմից նախկինում տրված եզրակացություններով:

ՀՀ գործող Սահմանադրությամբ անձի՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող սահմանադրաիրավական նորմերի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 61. Դատական պաշտպանության իրավունքը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմիններ դիմելու իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

...

Հոդված 63. Արդար դատաքննության իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

...

Հոդված 69. Դատապարտվածի բողոքարկման իրավունքը

Հանցանք կատարելու համար դատապարտված յուրաքանչյուր ոք ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի՝ օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով վերադաս դատական աստիճանի կողմից վերանայման իրավունք:

Նշված սահմանադրաիրավական նորմերը համանման բովանդակությամբ սահմանված էին մինչև 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում, որոնց վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր դիրքորոշումն է արտահայտել 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներում:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներով բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության և արդյունավետության խնդիրներին, առաջնորդվելով ՀՀ Սահմանադրության 1, 3, 14, 18, 19, 42, 43 և այլ հոդվածներով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի, միջազգային իրավական այլ փաստաթղթերում ամրագրված հիմնադրույթներով, վկայակոչելով նաև ժողովրդավարության զարգացման միջազգային փորձն ու Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան, կարևորել է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ **իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն** ու զարգացումը՝ հատկապես միջազգային այն պարտավորությունների շրջանակներում, որպիսիք Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է Եվրոպայի խորհրդի առջև: Միաժամանակ, կարևորվել է այդ պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության մատչելիության և, հատկապես՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում:

Դատական պաշտպանության իրավունքն իր ամրագրումն է գտել մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթերում, այդ թվում՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950թ. եվրոպական կոնվենցիայում և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերում: Այս իրավունքի հիմնական բովանդակությունը հանգում է անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար դատարան դիմելու իրավունքի երաշխավորմանը և պետության կողմից այդ իրավունքի իրացման համար **արդյունավետ միջոցների և պայմանների ստեղծման պարտականությունը:**

Անձի իրավունքների ապահովման ու պաշտպանության տեսանկյունից Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի նպատակը իրավունքների խախտումների մասին անձի պնդումների դատական քննության և այդպիսի խախտումների հետևանքները վերացնելու իրավունքի երաշխավորումն է: Այդ իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ, և արդար դատավարության իրավունքը ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնական հատկանիշներից մեկն է¹:

Անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից ածանցվում է **պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝** ապահովել այն թե՛ նորմաստեղծ, թե՛ իրավակիրառման գործունեություն իրականացնելիս: Դա ենթադրում է, մի դեպքում, **օրենսդրի պարտականությունը՝** լիարժեք դատական պաշտպանության հնարավորություն և մեխանիզմներ ամրագրել օրենքներում, մյուս կողմից, **իրավակիրառողի պարտականությունը՝** առանց բացառությունների քննարկման ընդունել անձանց՝ օրինական կարգով իրենց ուղղված դիմումները, որոնցով նրանք հայցում են իրավական պաշտպանություն իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտումներից:²

ՀՀ Սահմանադրության՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող 18-րդ հոդվածը ՀՀ սահմանադրական դատարանի դատական պրակտիկայում, որպես կանոն, վկայակոչվում է 19-րդ հոդվածի հետ սերտ միասնության մեջ՝ որպես իրենից մեկ միասնական իրավական երևույթ ներկայացնող: Դա մասնավորապես վերաբերում է **արդարադատության մատչելիության իրավունքին՝** որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի, որի սահմանադրական ամրագրումը դիտարկվում է 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում՝ միաժամանակ և միասնաբար՝ չկոնկրետացնելով դրա սահմանադրական-տեքստային հիմքը³:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված արդարադատության մատչելիության իրավունքի՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի հիմնարար սահմանադրական երաշխիքներն են՝ ա) դատական քննության հավասարություն և արդարացիություն, բ) անկախ և անկողմնակալ դատարան, գ) դատական քննության ողջամիտ ժամկետ և դ) հրապարակայնություն:

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. հունվարի 16, ՍԴՈ-673, 8-րդ կետ:

² ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ:

³ ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, Երևան, 2010, էջեր 222-223:

Արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «**Դատաքննության իրավունքը, որի մասնավոր տարր է հանդիսանում մատչելիության իրավունքը, չի հանդիսանում բացարձակ իրավունք և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների**, հատկապես, բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ, քանի որ այն իր էությամբ պահանջում է պետության կողմից կարգավորում, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված ժամանակից և տեղից, ինչպես հասարակության, այնպես էլ կոնկրետ անձանց պահանջունքներին և միջոցներին համապատասխան: Պետություններն այս առնչությամբ օգտվում են հայեցողության ազատությունից: Այնուամենայնիվ, դատարանի մատչելիության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել այնպես և այն սահմաններով, որ վնասի նրա էությունը, և դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիայի 6 հոդվածի 1-ին կետին, եթե ունեն օրինական նպատակ և կիրառված միջոցների և դրված նպատակի միջև գոյություն ունի արդար հավասարակշռություն»¹:

Եվրոպական դատարանը միաժամանակ գտնում է. «Բողոք ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետների կարգավորումը, անկասկած, նպատակ ունի ապահովել արդարադատության պատշաճ իրականացումը, հատկապես իրավական որոշակիության սկզբունքը: Շահագրգռված անձինք պետք է հաշվի առնեն, որ այդ կանոնները պետք է կիրառվեն»²:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում առանձնահատուկ կարևորել է, որ պետությունները պարտավոր են իրենց ներպետական օրենսդրությամբ **անհրաժեշտ իրավական նախադրյալներ ստեղծել** անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար:

Այսպիսով, 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ և 63-րդ հոդվածներով ամրագրված (2005թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներ) դատական պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաքննության էությունն անձի իրավունքների և ազատության պաշտպանության համար դատարան դիմելու, այդ թվում՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի սահմանումն է և այդ իրավունքի պատշաճ իրականացման համար պետության կողմից գործուն մեխանիզմների և մատչելի պայմանների ստեղծումն ու երաշխավորումը:

Ըստ Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի՝ դատաքննության և դրա մասնավոր տարրը հանդիսացող մատչելիության իրավունքը «բացարձակ իրավունք» չէ և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, հայցի (բողոքի կամ դիմումի) ընդունելիության պայմանների առնչությամբ: Սակայն անձի դատական քննության իրավունքի մատչելիությունը և իրավունքների

¹ Golder v. United Kingdom, 21 feb. 1975, Fayed v. United Kingdom, 25 aug. 1994, Ashingdane v. United Kingdom, 28 may 1985, Garcia Manibardo v. Spain (15 feb. 2000), 29.06.2000, Bellet v. France, 20 nov. 1995, Philis v. Greece, 27 aug. 1991, Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom, 23 jun. 1995:

² Perez de Rada Cavanilles v. Spain, 28 oct. 1998, Societe anonyme "Sotiris et Nikos Kouras ATTEE" v. Greece (16 nov. 2000), 16 feb. 2001:

պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունն ապահովելու համար պետությունը կաշկանդված է պատշաճ պայմաններ և մեխանիզմներ մշակելու և երաշխավորելու պարտականությամբ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ «իրեն ուղղված դիմումների հանդեպ դատարանի կողմից անգործություն ցուցաբերելը, ըստ էության, խաթարում է դատական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Նման մոտեցումն անհնարին է դարձնում արդարադատությունը, այն դառնում է անձանց համար ոչ մարչելի: Նման իրավիճակն անհամապետելի է իրավական պետության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հետ:

Դատարանի՝ արդարադատության գործառույթ իրականացնելու միակ հիմքը օրենքով սահմանված կարգով իրեն ուղղված դատական պաշտպանության պահանջ պարունակող դիմումների քննությունն է: Առաջին ատյանի դատարանը որևէ հայեցողություն չունի օրենքին համապատասխանող դիմումին ընթացք տալու կամ չտալու հարցում՝ այն պետք է ընդունվի վարույթ և քննվի անվերապահորեն և առանց որևէ բացառության: Օրենքին չհամապատասխանող դիմումները վարույթ չեն ընդունվում, սակայն, եթե դրանք ժամանակին շտկվում են, ապա կարող են վերստին ներկայացվել: Այլ է իրավիճակը վերադաս դատական ատյաններում, որոնցում դիմումի թույլատրելիության պահանջները կարող են ավելի խիստ լինել: Սակայն այս ատյաններում ևս դիմումների ընդունումը դատարանի վարույթ չի կարող իրականացվել կամայականորեն:

Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու և երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը¹:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ մասնավորապես արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրաիրավական վերոհիշյալ նորմերի ընդհանուր բովանդակությունից հետևում է.

...գ) ընթացիկ օրենսդրության խնդիրն է նյութական և ընթացակարգային նորմերի միջոցով սահմանել ու մանրամասնել ինչպես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակից բխող, այնպես էլ ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված ստորադաս դատարանների լիազորությունների շրջանակը, իրականացման կարգն ու պայմանները...» (ընդգծումը կատարված է Կենտրոնի կողմից):

Կամ, ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 08.10.2008 թիվ ՍԴՈ-765 որոշմամբ արձանագրել է.

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ:

«Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հստակ ձևավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճարել դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծվել է, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ նաև քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կապակցությամբ դատարանի մատչելիությունը»:

15.07.2011թ. թիվ ՍԴՈ-984 որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը հատուկ նշել է. «Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի ողջ բովանդակությունը հանգում է նրան, որ այդ ինստիտուտի միջոցով ապահովվում է խախտված սահմանադրական իրավունքների վերականգնումը: Խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (*restitutio in integrum*): Այն դեպքում, երբ անձի սահմանադրական իրավունքը խախտվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, այդ իրավունքի վերականգնման նպատակով մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը ենթադրում է այնպիսի վիճակի ստեղծում, որը գոյություն է ունեցել տվյալ դատական ակտի բացակայության պայմաններում...»:

Իրավական որոշակիության, իրավական անվտանգության և օրինական ակնկալիքների իրավունքի պաշտպանության սկզբունքները հանդիսանում են իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարրերը: Սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման մեջ, մասնավորապես, արձանագրել է, որ «...օրենքը պետք է համապատասխանի նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (*res judicata*) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համարեղելու իր վարքագիծը»: Առավել ևս իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է **անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ սպասելիքները:** Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ»:¹

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.04.2014թ. թիվ ՍԴՈ-1142 որոշումը:

խտրականության արգելքի, օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը հռչակում է բոլորի հավասարությունը օրենքի առջև և արգելում խտրականությունը՝ կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից:

Օրենքի առջև հավասարության և տարբերակման/խտրականության արգելքի սկզբունքն իր ամրագրումն է գտել նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածում, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերում և մի շարք այլ միջազգային իրավական փաստաթղթերում:

Եվրոպական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ խտրական վերաբերմունքը հանդիսանում է իրավաչափ, եթե այն կոնկրետ իրավահարաբերություններում ողջամիտ է և օբյեկտիվ: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը «Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի» գործով նշել է. «...վերաբերմունքի տարբերությունը խտրական է համարվում կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի նպատակների համար, եթե այն չունի ողջամիտ և օբյեկտիվ արդարացում, այն է՝ այն չի հետապնդում իրավաչափ նպատակ, օրենքով կիրառվող միջոցները համարժեք չեն հետապնդվող նպատակներին և կիրառվող միջոցի (տարբերակման, խտրականության) և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համամասնության ողջամիտ հարաբերակցություն»¹:

Մեկ այլ գործով եվրոպական դատարանը նշել է. «Կիրառվող վերաբերմունքի տարբերությունը համարվում է խտրական, եթե այն չունի օբյեկտիվ և ողջամիտ մոտիվացիա, այսինքն՝ չունի «նպատակ գրված օրենքով», կամ եթե խտրականության և հետապնդվող նպատակների միջև չկա ողջամիտ հարաբերակցություն»²:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության և խտրականության արգելքի սկզբունքը նշանակում է՝ «միևնույն կատեգորիայի» անձանց նկատմամբ տարբերությունների բացառում և «հավասար պայմանների առկայության դեպքում մարդկանց հավասար վիճակ»:³

* * *

Սույն սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում վիճարկվող քրեադատավարական նորմի բովանդակությունը հետևյալն է.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ

1. Վերաքննիչ բողոք բերվում են՝...

¹ Տե՛ս ECHR, Sahin vs. Germany, 08.07.2003, կետ 93:

² Տե՛ս ECHR, Babdulaziz, cabales and Balkandali vs. The United Kingdom, 28 May 1985:

³ ՀՀ սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, Երևան, 2010, էջ 174-175:

2) սույն օրենսգրքի 376¹ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված դեպքում՝ դատական ակտը՝ օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վեցամսյա ժամկետում:

Այսպիսով, վիճարկվող դրույթը վեցամսյա ժամկետային սահմանափակում է նախատեսում համապատասխան դեպքում դատական ակտի դեմ վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու համար:

Վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը գնահատելու համար անհրաժեշտ է նախևառաջ անդրադառնալ համապատասխան դեպքերում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտին:

Այսպես.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Ոչ ոք չի կարող կրկին անգամ դատվել նույն արարքի համար:

2. Նույն անձի վերաբերյալ, նույն դեպքի առիթով դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի կամ որոշման առկայությունը բացառում է քրեական գործը նորոգելը մեղադրանքն ավելի ծանրով փոխարինելու կամ ավելի խիստ պարիժ նշանակելու կամ մեկ այլ հիմքով, որն առաջ կբերի անձի վիճակի վատթարացում:

...

6. Սույն հոդվածի երկրորդ մասի կանոնները չեն գործում այն բացառիկ դեպքերում, երբ գործի նախորդ դատական քննության ընթացքում թույլ են տրվել նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որի արդյունքում ընդունված դատական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը, խախտում է սահմանադրորեն պաշտպանվող շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունը:

Նշված քրեադատավարական դրույթի սահմանադրական հիմքն է հանդիսանում
ՀՀ Սահմանադրության 68-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝

1. Ոչ ոք չի կարող կրկին դատվել նույն արարքի համար:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասի դրույթները չեն խոչընդոտում գործի վերանայմանը՝ օրենքին համապատասխան, եթե առկա են նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներ, կամ գործի քննության ժամանակ տեղ են գտել հիմնարար թերություններ, որոնք կարող էին ազդել գործի արդյունքի վրա:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ Վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են՝ 2) առաջին ատյանի դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերն այն բացառիկ դեպքերում, երբ գործի նախորդ դատական քննության ընթացքում թույլ են տրվել նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որոնց արդյունքում ընդունված դատական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ Վերաքննիչ բողոք բերվում են՝ 2) սույն օրենսգրքի 376՝ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված դեպքում՝ դատական ակտը՝ օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վեցամսյա ժամկետում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 412-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է.

2. Սույն օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի վեցերորդ մասով սահմանված դեպքերում անձի վիճակի բարելավման հիմքով վճռաբեկ բողոք կարող է բերվել առանց ժամկետի սահմանափակման, իսկ անձի վիճակի վարթարացման հիմքով՝ դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վեցամսյա ժամկետում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-րդ հոդվածի համաձայն՝

Վճռաբեկ դատարանը վերանայում է վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող և գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերը, ինչպես նաև վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

2. Վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտերն անձը չի կարող բողոքարկել վճռաբեկ դատարան, եթե նա նույն հիմքերով չի բողոքարկել դատական ակտը վերաքննիչ դատարանում:

Այսպիսով, վերոնշյալ քրեադատավարական նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը սահմանել է **հիմնարար խախտումների հիմքով** դատական ակտի բողոքարկման երկու ինքուրույն ռեժիմներ.

ա) բողոքարկում վերաքննության կարգով՝ դատական ակտի՝ օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վեցամսյա ժամկետում (անկախ անձի վիճակի բարելավման կամ վարթարացման հիմքից).

բ) բողոքարկում վճռաբեկության կարգով՝ անձի վիճակի բարելավման հիմքով՝ առանց ժամկետի սահմանափակման, իսկ անձի վիճակի վարթարացման հիմքով՝ դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վեցամսյա ժամկետում:

Այսինքն՝ հիմնարար խախտումների դեպքում առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը անձի վիճակի բարելավման հիմքով վերաքննության կարգով կարող է բողոքարկվել դրա օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո վեցամսյա ժամկետում, իսկ նույն դեպքում վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը վճռաբեկության կարգով կարող է բողոքարկվել առանց ժամկետային սահմանափակման: Ստացվում է, որ այն անձինք, ովքեր առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը բողոքարկել են վերաքննության կարգով և վերջիններիս նկատմամբ վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը մտել է օրինական ուժի մեջ, հնարավորություն ունեն հիմնարար

խախտման դեպքում անձի վիճակի բարելավման հիմքով այդ ակտը բողոքարկել վճռաբեկ դատարան առանց ժամկետային սահմանափակման, իսկ այն անձինք, ովքեր չեն բողոքարկել առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը վերաքննության կարգով, դրա օրինական ուժի մեջ մտնելուց պահից վեց ամսյա ժամկետը լրանալուց հետո զրկվում են հիմնարար խախտման դեպքում անձի վիճակի բարելավման հիմքով վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով բողոքարկել առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը:

Այսպիսի տարբերակված մոտեցումը կասկած է հարուցում մի կողմից օրենքի առջև հավասարության, մյուս կողմից՝ արդարադատության արդյունավետության և դատական պաշտպանության մատչելիության տեսանկյունից: Բանն այն է, որ վերը նշված անձանց միջև տարբերակում դնելը չունի ողջամիտ և օբյեկտիվ արդարացում, այն չի հետապնդում իրավաչափ նպատակ, օրենքով կիրառվող միջոցները համարժեք չեն հետապնդվող նպատակներին և կիրառվող միջոցի (տարբերակման, խտրականության) և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համամասնության ողջամիտ հարաբերակցություն:

Հարկ է նկատել նաև, որ հիմնարար խախտման դեպքում անձի վիճակի բարելավման հիմքով դատական ակտի վճռաբեկության կարգով բողոքարկման հնարավորության նախատեսումը առանց ժամկետային սահմանափակման պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ անկանխատեսելի է այն ժամանակահատվածը, որում կարող են ի հայտ գալ քննության ընթացքում թույլ տրված հիմնարար խախտումները: Այլ կերպ ասած՝ այդ հիմնարար խախտումները կարող են բացահայտվել դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելուց վեց և ավելի ամիս ժամանակ հետո: Ուստի, արդարության սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի այդ հիմնարար խախտումները հիմք հանդիսանան դատական ակտը վերանայելու համար՝ անձի վիճակը բարելավելու նպատակով, անկախ դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու ժամկետից: Հակառակ պարագայում ստացվում է, որ, չնայած գործի քննության ժամանակ թույլ են տրվել հիմնարար խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա, այդ խախտումները չեն կարող հիմք հանդիսանալ դատական ակտի վերանայման համար անձի վիճակի բարելավման առումով, քանի որ դատական ակտն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո անցել է վեց ամիս, որպիսի մոտեցումը, կարծում ենք, չի կարող արդարացված համարվել: Նման իրավական կարգավորումն անմիջականորեն խախտում է անձի դատական պաշտպանության և արդարադատության մատչելիության սահմանադրական իրավունքն այնքանով, որքանով անձը զրկվում է իր նկատմամբ կայացված դատական ակտը բողոքարկելու և իր գործի վերանայում հայցելու հնարավորությունից:

Մյուս կողմից, շրջանցելու համար քննարկվող դեպքում վերաքննության կարգով բողոքարկելու վեցամսյա ժամկետի սահմանափակումն անձը ստիպված է բոլոր դեպքերում բողոքարկել առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը՝ հետագայում հնարավորություն ունենալու համար հնարավոր հիմնարար խախտման հիմքով վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը վճռաբեկության կարգով ցանկացած ժամանակ բողոքարկելու համար: Նման պայմաններում զուտ նշված արգելքը

հաղթահարելուն ուղղված վերաքննիչ բողոքարկումը կարող է կրել ձևական բնույթ և հանգեցնել վերաքննիչ դատարանի անհիմն ծանրաբեռնվածության՝ դրանով իսկ ազդելով արդարադատության արդյունավետության վրա: Կարծում ենք, այս առումով քննարկվող կարգավորումը լավագույնը չէ և վտանգում է անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրացմանը:

Պետք է նկատել նաև, որ քննարկվող դեպքում ՀՀ Սահմանադրության 68-րդ հոդվածն ինքնին որևէ ժամկետային սահմանափակում չի նախատեսում այնպիսի գործերի վերանայման համար, որոնց քննության ժամանակ տեղ են գտել հիմնարար թերություններ, որոնք կարող էին ազդել գործի արդյունքի վրա: Ուստի, քննարկվող քրեադատավարական դրույթի համապատասխանությանը նշված սահմանադրական նորմին խնդրահարույց է:

Այսպիսով, Կենտրոնը գտնում է, որ ՀՀ քր. դատ. օր. 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի իրավական կարգավորումը չի բխում անձի արդյունավետ դատական պաշտպանության և արդարադատության մատչելիության իրավունքից, քանի որ, բողոքարկման ժամկետային սահմանափակում նախատեսելով, արգելափակում է անձի հնարավորությունը վերաքննության կարգով բողոքարկելու իր նկատմամբ կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը անձի վիճակի բարելավման հիմքով՝ նախկին քննության ժամանակ թույլ տրված հիմնարար խախտումների դեպքում, ի տարբերության վճռաբեկության կարգով նույն հիմքով բողոքարկման, որի դեպքում օրենսդիրը ժամկետային սահմանափակում չի նախատեսում: Այսպիսի տարբերակված մոտեցումը չունի որևէ ողջամիտ նպատակ և արդարացի հիմնավորում: Դրանով իսկ, այն հակասում է նաև իրավահավասարության սահմանադրական սկզբունքին: Մասնավորապես, որևէ կերպ հիմնավորված չէ բողոքարկման սուբյեկտների միջև քննարկվող հարցում տարբերակում դնելը: Կարծում ենք, նման մոտեցումը չի բխում խտրականության արգելքի սահմանադրական սկզբունքից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Կենտրոնը գտնում է.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի սահմանադրականությունը խնդրահարույց է:

Համակարգող՝

Լյուդվիկ Դավթյան